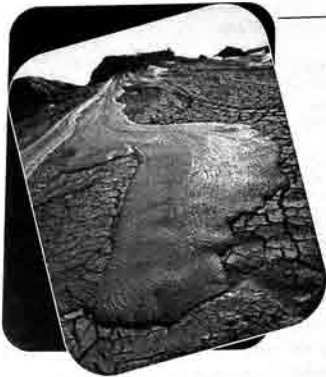

Çingiz ABDULLAYEV,
Alman - Azərbaycan Cəmiyyətinin sədri,
texnika elmləri namizədi

Qloballaşma və onun dünya mədəniyyətinə təsiri

Proqresiv dünya birliyi mədəniyyətə insan inkişafının universal əsası, həyat fəaliyyətinin üsulu və insanı müasirləşdirmə yolu kimi, lakin mədəniyyət siyasətinə strateji siyasətin inkişafı kimi baxır. 1988-1997-ci illərdə BMT və YUNESKO-nun rəhbərliyi altında dünyada mədəniyyətin inkişafının Ümumdünya onilliyi keçirildi. 2000-ci il dünyada mədəniyyət ili kimi adlandırılmışdır. 2001-ci il yeni yüzilliyin ilk on illiyi sivilizasiya ilə dialoq nişanəsi altındakı keçmişdir. BMT-in 1992-ci ildə Rio-de-Janeyroda keçirilən Ümumdünya konfransında beynəlxalq birliyin XXI əsrdə fəaliyyət proqramı müəyyən edildi. Bu proqramın əsasında ehtiyatların qənaətini təmin edən, planetin dövlətlərinin daxili siyasətinin yüksək mədəniyyət, sosial cavabdehlik və iqtisadi effektivlik ilə uzlaşmasına istiqamətlənmiş dayanıqlı inkişaf prinsipi durur.

Vətəndaş cəmiyyətinin müasirləşdirilməsi məqsədilə, Avropa Şurası Avropa ölkələrinin insanlığın inkişafına yönəldilmiş, mədəniyyət sahəsində düzgün qərarların qəbul edilməsi üçün sənətsüaslıq tədqiqatlarına ciddi yardımlar edir. 1998-ci ilin mart ayında İsveçrə və Stokholm banklarının köməkliyi ilə mədəniyyət siyasətinin sosial inkişafa yönəldilməsi barədə Avropa ölkələrinin hökumətlərarası konfransı keçirildi. Elə həmin ildə İsveçrənin paytaxtında bu məsələyə aid olmuş Avropa ölkələrinin mədəniyyət nazirlərinin iclası keçirildi. 1999-cu ilin noyabr ayında Norveçdə mədəniyyət siyasətində tədqiqatlar məzmununda Beynəlxalq konfrans keçirildi. Onun işində 22 ölkədən 150 iştirakçı var idi. Bu ölkələrdən çoxu inkişaf etmiş ölkələr idi. Məruzələr və çıxışlar onu göstərdi ki, müasir dünyada birinci növbədə de-

mokratik dövlətlərdə mədəniyyətə daha böyük qiymət verilir. Avropa ölkələrində mədəniyyət-incəsənət, etika və folklor inkişaf kimi qəbul olunur. Avropada həyatın obyektiv tələbatlarına uyğun olaraq, cəmiyyətin və dövlətin proqresiv inkişafını təmin edən mədəniyyət işləri üzrə dövlət surlarının, universitet və mədəniyyət kafedralarının, sənətsüaslıq mərkəzlərinin və digər təşkilatların fəaliyyəti geniş yayılmışdır.

Sonuncu onillikdə sərbəst ekspertlər tərəfindən BMT-nin inkişafı Proqramının sifarişli ilə insanlığın inkişafı haqqında qlobal problemlər BMT-nin məruzələrində baxılır. Bu proqram özünün missiyasını dövlətlərə bərabər hüquqlu cəmiyyətin yaranmasına və insanlığın durumlu inkişafının nailiyyətlərinə köməklik edən Milli potensialın artırılmasında köməklikdə görür. O 174 ölkənin xalqlarına özünü təminatlıqda, kasıblıqla mübarizədə, ətraf mühitin yenidən qurulmasında, yeni iş yerlərinin açılmasında və qadınların vəziyyətinin yaxşılaşmasında köməklik edir.

Məruzələrdə insanın maraqları, mənfəətin əldə edilməsi və səy arasında balansın əmələ gəlməsinə xüsusi yer verilir. Bu məruzələr onu göstərir ki, insan potensialının inkişafı son nəticədə «insanın imkanlarının genişlənməsidir». Göndərilmiş nöqtəsi müxtəlif ölkələrdə ömürün uzunluğunun orta davamlığı, savadın səviyyəsi və ümumi rifah halının vəziyyəti ilə müəyyən edilən insan inkişafının indeksinin analizidir. Məruzələrinin müəllifləri siyasətçilərə yeni texnologiyalardan, təhsildən və mədəniyyət rifahlarından uzaq milyonlarla adamların marqinalizasiyasının qarşısının alınması məqsədilə, sosial siyasətin güclənməsi barədə müraciət edirlər.

Bütün mədəniyyətlərin inkişaf prosesinin müxtəlif dövrləri vardır-«doğuş, qurulma, inkişaf, çiçəklənmə, enmə və iflas. Mədəniyyətin iflası onun inkişaf dövründə vacib və qanunauyğundur. Mədəniyyətin iflasının müxtəlif çıxışları vardır. Bir

İnsanlığın sosial mədəni problemlərinin həllində BMT, YUNESKO, Avropa Şurası və digər beynəlxalq təşkilatlar çoxlu işlər görürlər. Milli və ərazi təşkilatlarına, elmi tədqiqatların nəticələrinə, müxtəlif ölkələrdən olan sərbəst ekspert sənətsüasların, sosioloqların və politoloqların təqdimatlarına axtalanaraq onları dünya mədəniyyətinin və siyasət mədəniyyətinin inkişafına pozitiv təsir edirlər.

haldə yeni dəyərlər formalaşma dövründə ola bilərlər, onda iflas funksiyası platforma yaratmış olan, yeni istiqamət üçün baza yaratmış olan keçid dövrü olacaqdır. Digər halda iflas başqa mədəniyyətin əmələ gəlməsinə və ya tamamilə məhvəinə səbəb ola bilər.

Qərb mədəniyyəti iflasa XIX əsrdən, tam şəkildə XX əsrdən daxil oldu. Buna misal, Birinci, İkinci dünya müharibələrini, qenosidləri, repressiyaları, kütləvi zorlamanın, əzabın, münafiqsəhərin, terrorizmin və s. artmasını göstərmək olar.

Mədəniyyətin iflasının ən dəhşətli nəticəsi insanlığın özü-özünü məhv etməsidir, odur ki, dünya mədəniyyətinin inkişafında müxtəlif iflas vəziyyətlərinin spesifikasiyası öyrənmək, alınmış məlumatlar əsasında əmələ gəlmiş iflasın qarşısının alınması məqsədilə sərbəst mədəniyyət siyasətinin strategiyasını müəyyən etmək.

BMT-nin inkişaf proqramı qloballaşdırma şəraitində ölkələrin və xalqların səbəlləşdirilməsinin əleyhinədir və dünya birliyini varlıqların və imkanların qeyri-bərabər bölgüsü ilə mübarizəyə səsləyir. Qloballaşdırma ümumiyyətlə iqtisadi ölçüdə bərabər deyildir. Bu hər şeydən əvvəl bütün insan həyatı və fəaliyyəti mühitini, bütövlükdə müasir dünya mədəniyyətinə ehtə eymiş sosial mədəni kateqoriyadır. Dövlət qloballaşmadan nəinki mənfəət götürməlidir və qloballaşdırmanın insanları xeyrinə, rifah halının yüksəlməsinə, ümumi dəyərlərə söykənmiş qlobal cəmiyyətlərin yaranmasına işləməsinə təmin etməlidir. Bunun üçün insan potensialının inkişafı sahəsinin daha prioritet istiqamətini nəzərdə tutan qloballaşma siyasətinin koordinasiyası vacibdir. Bu istiqamətlərdən birisi insanların sosial müdafiəsi üçün etibarlı sistem yaranmasıdır. Birinci növbədə texnikası olmayan əhəlinin tələbatlarının ödənilməsi üçün texnologiyaların işlənməsi sahəsində beynəlxalq proqramların yaranmasıdır. Əhəlinin hər bir nəfərinə Milli gəlinin orta səviyyəsinin hesablanması yolu ilə dünya əhəlinin beşdə bir hissəsi ilə kasıb əhali arasındakı fərqin 1960-cı ildə 30-dan 1-ə, 1997-ci ildə 74-dən 1-ə qalxması müəyyən edilmişdir. İnsan potensialı inkişafının indeksi nəzərə alınmaqla ilə 174 ölkənin rey-

tinğinin həyatın orta davamlığı, təhsil və gəlir üzrə göstəricilərinin analizi göstərdi ki, bu üzrə Kanada altıncı ildir ki, birinci yeri tutur, sonrakı yerləri isə Norveç, ABŞ, Yaponiya və Belçika bölüşdürür.

Beynəlxalq təşkilatların qoyuluşlarının qiymətləndirilməsi və anlama üçün dünya inkişafının qlobal problemlərinin həllərinin elmi təminatı və insanlığın gələcəyinin layihələrinin işlənməsi ilə məşğul olan alimlərin, menecerlərin və siyasətçilərin birlişdiyi Rim klubunun nailiyyətlərinin öyrənilməsinin böyük mənası vardır.

Yaxşı gələcəyin formalaşmasına və hazırkı dövrün qlobal problemlərinin həllinə istiqamətlənmiş strateji tədqiqatların nəticələrindən irəli gələrək, Rim klubu çox maraqlı bir neçə açılışlar etmişdir. Klub qloballaşma prosesinin pozitiv inkişafının təminatı məqsədilə bir-biri ilə uzumduddətli əlaqəli dörd əsas əks məsələlərin həllinin ağıllı balansının axtarışını göstərdi. Bu məsələlər ekoloji inkişafın, iqtisadi konkurent qabiliyyətinin, sosial düzgünlüyün və hüquqi dövlət şəraitində demokratiyanın durumu ilə bağlıdır. Bununla yanaşı insan hüquqları ilə birlikdə onun vəzifələrinin etibarlı deklarasiyasının olması düzgün qeyd edilmişdir. Rim klubunun analitik fəaliyyətinin əsas nəticəsi planet məstəbında dünya mədəniyyəti və düzümüllüyün artırılmasıdır. Bu onunla izah edilir ki, bizim dövrdə müharibə və konflikt müasir insanlığın özünə həlledici məna daşıyır. Hətta lokal konfliktlər Dünyada insan və təbii həyatın yox olmasına gətirib çıxarda bilər. Müasir sivilizasiya təz bir vaxtda Milli dövlətlərin sərhədlərindən çıxsa biləsi problemlərin ərazi və qlobal sistemdə həllinə məhəttədir.

Rim klubunun üzvlərinin elmə əsaslanmış qiymətli, metodoloji insan gələcəyi haqqında sənətsüaslıq fikirlərini dünyada klubun prezidenti Dies Xoxlyatner formalaşdırmışdır. Bu fikirlər bizim həyatımızın insan mədəniyyətinin səviyyəsindən atılığının yeni baxışlarını göstərir-əldəndən, istəkdən, yarıadlıq fəaliyyətdən, cavabdehlikdən və humanizmdən.

- hər bir hərəkətin nəticəsi, bununla yanaşı hazırkı de-fakto ictimai quruluş əsasən insan istəyi və fikiri ilə müəyyən edilir

- insanın gələcəyi məlum deyildir və səbəbi həddən artıq ehoizm və qeyri düzgün menecment olan bugünkü və gələcək krizislərin qarşısını almaq olar.

- hər bir insan öz gələcəyinin məsuliyyətini daşıyır və daşmalıdır, özünü həyat şəraitinin qurbanı saymalı deyildir. Təsəvvür qüvvəsi və yaradıcı yanaşma, artmaqda olan sosial məsuliyyətlə birlikdə konfliktlərə və krizislərə müvəffəqiyyətlə tab gətirmək üçün baxışları, dəyərləri dəyişə bilər.

- formalaşan informasiya cəmiyyəti bütün çətinliklərə baxmayaraq, özündə yaxşı gələcəyin qurulmasını daşıyır. Informasiya cəmiyyəti bütün dünyadakı insanlara təhsil almağa şərait yaradacaq. Informasiya, təhsil və bilik uzun müddətə şansların bərabərliyini təmin etməlidir və bununla vətəndaşlıq cəmiyyətinin yaranmasında və bütün dünyada qorxulu disbalansların aradan qaldırılmasında qlobal, ümumi rifah halı olmalıdır.

Bu fikirlərə söykənərək, XIX əsrin perspektivlərinə baxaraq alimlərin müasir insanlığın durumlu inkişaf üçün vacib potensial imkanlarının olması nəticəsinə gəlmişdilər və bunun da əsasında gələcəyin optimist görünüşü mümkündür.

Bizim üçün Rim klubunun beynəlxalq mədəniyyət siyasətində elmi baxışlarının və nəticələrinin istifadəsi çox vacibdir. Bu cür siyasət mədəniyyətlərarası konsensusun və ya mədəni pliyuralizmin formalaşmasını nəzərdə tutur. Buna münasibətdə Qettingen universitetinin professoru Basam Tibinin harmoniya və ağıllı inteqrasiya əsasında müxtəlif özünəməxsus, ümumi insanlıq dəyərlərinin birliyinin və tolerantlıq prinsiplərinin əsasında Milli mədəniyyətlər çərçivəsindən çıxan vahid pliyuralistik çərçivədə Milli mədə-

niyyətlərin yaxınlaşmasının və universallaşmasının mədəni fərqlənməsini qeyd edən yanaşması perspektivlidir.

Dövlətin mədəniyyət siyasəti nəinki ölkənin sosial mədəniyyətinin hərtərəfli inkişafına yönəlməlidir o həmçinin iqtisadiyyatda mədəni mədəniyyətin əsas faktor olmasına çalışmalıdır. O dövlətin daxili inkişafının, əhalinin rifah halının inkişafının və xarici ölkələrlə beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafının stabil siyasəti, müxtəlif mədəniyyətlərin daşıyıcısı olmalıdır.

Bizə elə görünür ki, qlobalaşdırma prosesində mədəniyyətin inkişafının rolu, mədəni mədəniyyətin dünya inkişafında yeni missiyasını göstərir. Bu əlaqədə qlobal mədəniyyət siyasətinin sonrakı müasirləşməsinin həyatı vacib olur. Arıclı olan sosial mədəni, iqtisadi və siyasi yenidənqurmalar vətəndaşların təhlükəsizliyini və stabil inkişafını təmin edərək, həm daxili, həm də xarici tələbatlara cavab verməlidir. Bu məsələnin öhdəsindən yüksək mədəni mədəniyyəti, öz vətəndaşlarının həyatının və fəaliyyətinin universal əsasını, özünün daxili və xarici siyasətində əsas prioritet kimi tutan dövlətlər müvəffəqiyyətlə həyata keçirirlər.

Ədəbiyyat:

1. Фуад Мамедов. Культурология. Бакы, 2006.
2. Нəриман Хəsənzadə. Культурология. Баки, 2006.

ADMIU-nun kulturologiya fakültəsi tərəfindən təqdim edilib - 22.02.2007.

Rəyçi: fəlsəfə elmləri doktoru A.Əlizadə.

Global changes and its influence to the world culture

Summary

The importance of culture development in the process of global changes, the role of the moral culture in the growth of world have been investigated. Global changes and its influence to the world and national culture are the main matters in this article.

Глобализация и ее влияние на мировую культуру

Резюме

В статье раскрываются процессы глобализации, как влияющей роли на развитие мировой культуры, подчеркивается миссия национальных культур в общем развитии мировой культуры и их взаимопроникновение и связь.